

УДК 343.13

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ В ЗОНІ АТО

Савельєва І.В., викладач
кафедри галузевого права
Херсонський державний університет

У статті розглядаються окремі проблеми реалізації норм кримінально-процесуального права України, що виникають перед слідчими та прокурорами під час проведення досудового розслідування в умовах збройного конфлікту. Визначено класифікацію перешкод, які виникають при проведенні досудового розслідування злочинів вчинених на території проведення антитерористичної операції та запропоновані можливі шляхи подолання зазначених проблем.

Ключові слова: антитерористична операція, збройний конфлікт, досудове розслідування, злочини, реалізація норм права, незаконне збройне формування.

В статье рассматриваются отдельные проблемы реализации норм уголовно-процессуального права Украины, возникающих перед следователями и прокурорами при проведении досудебного расследования в условиях вооруженного конфликта. Определена классификация препятствий, которые возникают при проведении досудебного расследования преступлений совершенных на территории проведения антитеррористической операции и предложены возможные пути преодоления указанных проблем.

Ключевые слова: антитеррористическая операция, вооруженный конфликт, досудебное расследование, преступления, реализация норм права, незаконное вооруженное формирование.

Savelieva I.V. SOME ISSUES TO INVESTIGATE CRIMES COMMITTED IN THE AREA ATO

This article addresses some problems of implementation of the Criminal Procedure Law of Ukraine faced by investigators and prosecutors during pre-trial investigation in armed conflict. Classification is determined obstacles that arise during the pre-trial investigation of crimes committed on the territory of the counterterrorist operation and proposed possible ways to overcome these problems.

Key words: anti-terrorist operation, armed conflict, pre-trial investigation, crime, implementation of the law, illegal armed formation.

Від проголошення незалежності до 2014 року Україна жодного разу не зіткнулася з ситуацією тривалого масового збройного конфлікту на власній території. Однак, створення та діяльність незаконних збройних формувань в Донецькій та Луганській областях, які шляхом нападу здійснили замах на економічну, політичну безпеку, єдність та недоторканість України призвели до так званої «гібридної війни», у зв'язку з чим уряд вимушений був оголосити про проведення антитерористичної операції в цих областях. Такий конфлікт призвів до великої кількості не тільки політичних, соціальних, економічних проблем, але й юридичних. Окрім виникнення нових життєвих обставин, не врегульованих чинним законодавством, стало неможливо або надзвичайно складно застосовувати вже прийняті та діючі норми права. Найбільше ускладнень виникає в реалізації норм галузей публічного права, зокрема кримінального та кримінально-процесуального. Це пояснюється тим, що в переважній більшості такі норми можуть бути реалізовані лише державними органами, які на тимчасово непідконтрольній Україні території просто не діють.

Особлива увага вчених-правознавців сьогодні звернута проблематиці застосування норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства в умовах проведення АТО.

Так, норми кримінального права можуть бути застосовані щодо суспільно-небезпечних діянь, вчинених на непідконтрольній території, дистанційно, тобто судовими та правоохоронними органами на контрольованій території. Адже, за Кримінальним кодексом України статтею 6 передбачено кримінальну відповідальність за злочини вчинені на території України (до якої входить і зона АТО) [1]. Але, їх реалізувати складніше, оскільки значна кількість з них не передбачає можливості діяти дистанційно. У більшості випадків реалізація цих норм здійснюється на практиці слідчими правоохоронних органів. Таким чином, окрім загальнодержавних проблем в умовах реформування системи органів, що проводять досудове розслідування, долучаються специфічні, обумовлені низкою факторів АТО. А саме, по-перше, людський фактор, який передбачає обмеженість або відсутність людських ресурсів – відсутність діючих правоохоронних органів на непідконтрольній території, що призводить до неможливості реєстрації виявлених злочинів, проведення слідчих дій); недостатня укомплектованість штатними працівниками (інколи в 2-4 рази менша від необхідної) в правоохоронних органах, що діють на прилеглих територіях, підконтрольних Україні [2, с. 28], і як наслідок, перевантаженість слідчих; недостатня мотивація працівників, викликана великими

обсягами роботи, складними умовами праці поряд із соціальною і навіть просто фізичною незахищеністю; відсутність досвіду роботи в умовах так званої «гібридної війни», тобто недостатня кваліфікація слідчих, відсутність досвіду застосування методик розслідування таких видів злочинів та інше. По-друге, фактор території, який передбачає відсутність матеріальних ресурсів ведення досудового розслідування, відсутність експертних установ в зоні АТО, що значно сповільнюють темпи розслідування. Відсутність координації та суперечності підслідності – наявність великої кількості «змішаних» справ – тобто таких, що містять у собі елементи, підслідні як поліції, так і СБУ, а також прокуратурі. Події, що відбуваються довкола однієї потерпілої особи, або ж дії одного й того самого незаконного збройного формування можуть одночасно розслідуватися і Національною поліцією, і СБУ, і Генеральною прокуратурою; невизначеність території АТО та рухливість межі зіткнення сторін, що на думку доктора юридичних наук Бориса Малишева «постійна конкуренція» між правоохоронними органами створює проблеми для суспільства [3].

По-третє, фактор часу, який полягає у невідчужимості вчинення слідчих дій у зв'язку з віддаленістю або недоступністю самого місця проведення, або учасників таких дій. Порушення процесуальних строків призводить до затягування розслідування і навіть до «розвалу» кримінального провадження. Окрім того на теперішній час існують суперечності щодо кваліфікації понять катування і застосування тортур на території АТО та існує реальна загроза уникнення кримінальної відповідальності особами, які вчиняли такі злочини на систематичній основі у випадку застосування амністії.

Тому, на нашу думку, необхідно виконати рекомендацію Резолюції ПАРЕ № 2112 (2016), у частині, приведення національного законодавства, включаючи Кримінальний кодекс та Кримінально-процесуальний кодекс, у відповідність з положеннями міжнародного кримінального права, і, зокрема, включити положення про статус захопленої людини і визначити тортури як тяжкий злочин» [4]. Також, з метою дотримання принципів міжнародного гуманітарного права при реалізації амністії, передбаченої Мінськими домовленостями, необхідно законодавчо закріпити процедуру згідно з якою, амністія може бути застосована виключно після проведення повноцінного розслідування і встановлення всіх обставин вчинення злочинів та винних осіб у ході судового розгляду; амністія не буде застосовуватись до осіб, які вчинили тяжкі і особливо тяжкі злочини згідно з Кримінальним кодексом України; амністія не буде застосовуватись до злочинів, які, згідно із Римським статутом, можуть підпадати під ви-

значення «воєнні злочини» та «злочини проти людяності» [5].

На сьогодні, дуже гостро стоїть питання щодо ратифікації Римського Статуту Міжнародного кримінального суду з метою превенції вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України в майбутньому. З метою урегулювання цих проблем 12.08.2014 р. прийнято Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» [6]. А також, у вересні 2015 року у Головній військовій прокуратурі створено Управління з розслідування злочинів проти миру, безпеки і людства та міжнародних правопорушень. Також було доповнено положеннями щодо утворення військових прокуратур Закон України «Про прокуратуру». Зокрема, до військових прокуратур віднесено Головну військову прокуратуру (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України), військові прокуратури регіонів (на правах обласних), військові прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури, прирівняні до прокуратур міст і районів. У військових прокуратурах, прирівняних до прокуратур міст, у разі необхідності, можуть утворюватися відділи за рахунок штатної чисельності цих прокуратур. У разі, якщо в силу виключних обставин на певних адміністративно-територіальних одиницях не діють органи прокуратури України, які мають здійснювати там нагляд, за рішенням Генерального прокурора України виконання їх функцій може покладатися на військові прокуратури (ст. 13) [7].

Окрім того, кримінальний процесуальний кодекс України доповнений новим розділом, який закріпив особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції [8]. Також, Міністерством внутрішніх справ України, Генеральною прокуратурою України, Службою безпеки України був розроблений та прийнятий Наказ про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції (від 26.08.2014 № 872/88/537) [9].

Отже, ми розглянули лише невелику частину проблем, що виникають перед слідчими та прокурорами під час проведення досудового розслідування. Звичайно, їх значно більше, починаючи з першого етапу – внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Певні кроки на шляху до їх вирішення на законодавчому рівні вже зроблено, проте значна частина ще потребує уваги законодавців. Необхідно внести зміни,

які б спростили діяльність слідчих органів і мінімізували б зловживання, такі як збільшення строків перевірки інформації, з якої стало відомо про вчинення злочину; збільшення строків досудового розслідування; спрощення процедури приєднання до матеріалів кримінального провадження речових доказів та інших змін, які мають практичне значення для прийняття справедливого рішення суддею.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. У пошуках справедливості: Звіт підготований Центром Громадянських Свобод від 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ccl.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Spravedlivist_CCL_MF_Weblow-1.pdf
3. Малишев Б., стаття «Змінити назву, форму і навіль людей мало – треба міняти цінності поліції», [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tema.in.ua/article/9122.html>
4. Резолюція від 21 квітня 2016 року № 2112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/2264_rez_2112.htm#_ftn1
5. Римський статут: Статут від 17 липня 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_588
6. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12 серпня 2014 року № 1632-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1632-18>
7. Закон України від 14 жовтня 2014 № 1697-VII «Про прокуратуру»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
9. Спільний Наказ МВС, ГПУ та СБУ «Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції» від 26 серпня 2014 р. № 872/88/537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>